

Ernest Lluch

IN MEMORIAM

Fa vint anys la banda terrorista ETA matava amb dos trets al cap a **Ernest Lluch** (1937-2000) al garatge de casa seva¹. L'horrible atemptat va commocionar la societat espanyola donada la dimensió pública de l'assassinat. Es tractava d'un intel·lectual català que havia deixat la política activa -havia estat ministre de Sanitat entre 1982-1986- però no el seu compromís amb la pacificació d'Euskadi, per la que sentia una gran estima. La seva curiositat va anar més enllà de l'àmbit de les ciències econòmiques on va arribar a ser catedràtic i destacat especialista en la història econòmica del segle XVIII tant d'Espanya com de Catalunya.

Va tocar infinitat de temes com demostra la seva extensa bibliografia,² i també va parlar d'arquitectura. D'ella va dir:

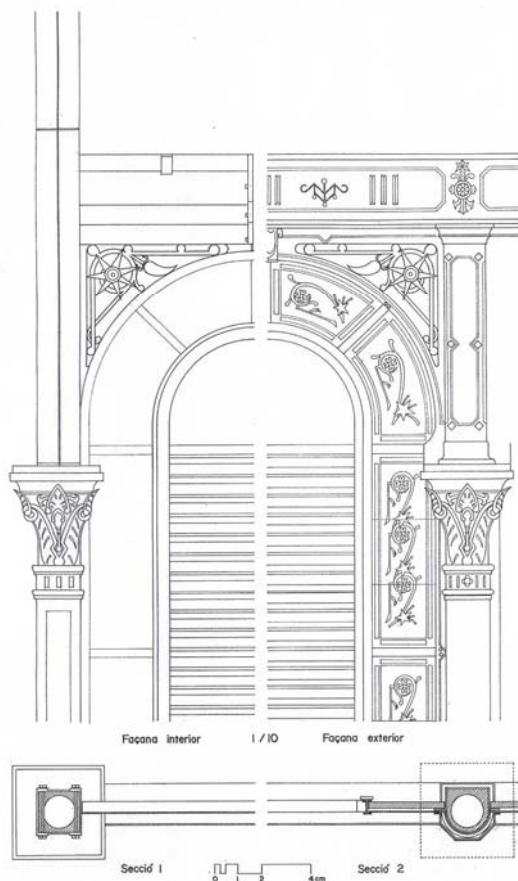
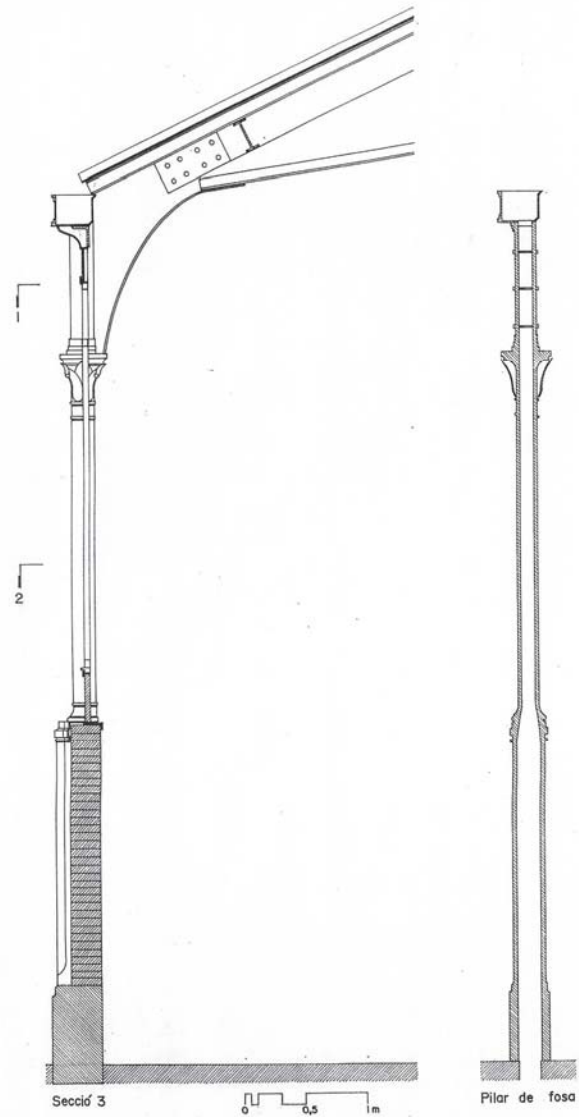
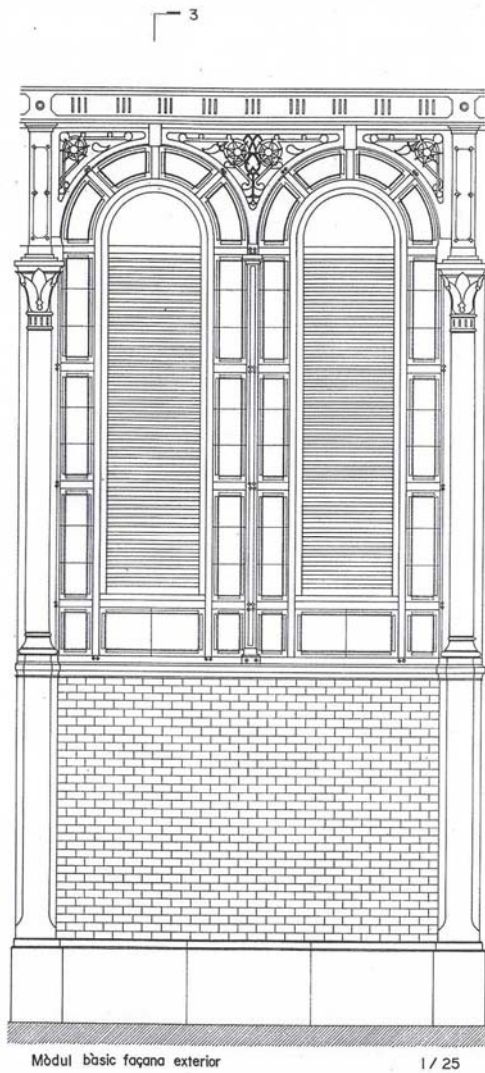
És l'activitat artística i creadora amb una repercussió econòmica més accentuada. Des d'aquesta perspectiva, la diferència amb la pintura, l'escultura o la novel·la és abismal. La seva visibilitat és també molt superior en eficàcia per establir símbols, visions i percepcions de la globalitat del clima cultural d'una societat en un moment determinat³.

Recordo com els seus escrits em van servir per entendre i explicar una arquitectura i una època en les classes que vaig donar al **Màster de Restauració Monumental** de la **UPC**. Tot va començar quan vaig ser alumne del mencionat màster (1995-1997). Per la tesina vaig triar desenvolupar la restauració del mercat de Sant Antoni de Barcelona per dos motius: la fascinació que em despertava l'arquitectura del ferro colat i els dubtes sobre l'autenticitat en la restauració de la construcció seriada. El treball va agradar i com era quelcom que no tenien cobert el director del màster, **Salvador Tarragó**, em va oferir explicar-ho a les següents promocions.

¹ És impactant l'article de J. Esculies: *Las últimas horas de Ernest Lluch, el profesor que murió asesinado por ETA abrazado a sus apuntes*. El Mundo, 13 de març de 2019.

² 23 llibres, 25 capítols de llibres, 200 articles de revistes especialitzades, 200 més en revistes culturals i al voltant de 1.400 articles de premsa.

³ E. Lluch, "L'arquitectura modernista catalana contra la industrialització (I)", en *L'Avenç*, núm.184, any 1994.

Dibuixos fets a "rotring" (darrera forma manual de dibuix tècnic abans de l'aparició dels diferents programes informàtics) del projecte de restauració del Mercat de Sant Antoni de Barcelona (E. Dilmé, 1997).

L'arquitectura de la modernitat podríem dir que va començar pel ferro colat, amb la **torre Eiffel** (1889) com a gran icona. Ja ho va dir, per aquella època, **Josep Domènech i Estapà** (1858-1917): *l'arquitectura del ferro és la via que té l'arquitectura moderna*.⁴ Va ser la tecnologia dels grans espais per la multitud. Estacions de trens, passatges, pavellons, mercats... bastits ràpidament i econòmicament. Una arquitectura lleugera que tancava volums que superava les grans obres del passat. La indústria de la fosa fabricava columnes, bigues i encavallades que generaven espais com pocs materials estructurals ho havien fet i, a més, amb un gran valor estètic. Qui no admira les grans terminals ferroviàries del segle XIX? Tot gràcies a les característiques del ferro colat derivades del seu alt contingut en carboni⁵ que permetia fusions relativament baixes i per tant una indústria més assequible. Les peces es fabricaven abocant el ferro fos dintre d'un motlle que podia introduir formes decoratives. Tenia poca retracció, alta capacitat a compressió i tracció, però que patien de ser fràgil i de difícil soldabilitat. L'aparició dels alts forns va permetre fondre a més temperatura i per tant, rebaixar el contingut de carboni obtenint acer laminar a gran escala sense problemes de soldabilitat. Va ser el final del ferro colat com a element estructural i amb ell la meravellosa arquitectura que generava. Poc més de mig segle de vida! Cap altre material en la història de l'arquitectura havia creat tant en tan poc temps.

Un altre tema derivat de la industrialització era que ja no es tractava de peces úniques sinó que eren reproduïbles sense cap problema ni diferència entre elles. De fet, molts d'aquests edificis es bastien a partir dels catàlegs comercials d'on es triaven les peces amb les quals es muntaria l'edifici. El famós **Crystal Palace** de **John Paxton** (1803-1885), que el 1851 va ser la seu de la primera exposició universal es va aixecar al **Hyde Park**, al centre de **Londres**, per ser desmuntat i tornat a muntar quatre anys després als afores de la ciutat. L'autenticitat ja no requeia en la matèria concreta sinó en el sistema de reproducció, talment com les construccions tradicionals japoneses que periòdicament es reconstrueixen ritualment amb nous materials però seguint escrupolosament el mateix mètode constructiu.

⁴ J. Domènech i Estapà, "Discurso de contestación a Augusto Font y Carreras" en *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, volum II.

⁵ Entre el 1,76 % i el 4,3 % de Carboni. Quan el contingut està entre el 0 % i el 0,008 % parlem de ferro dolç i entre 0,008 % i 1,76% acers.

En l'ampliació d'un xalet a la Massana (E. Dilmé, 2009) vam introduir una columna de fosa, recuperada de l'Eixample de Barcelona, per suportar la jàssera de l'antiga façana que quedava suspesa al tirar la paret de càrrega. A la funció estructural afegiem un valor estètic indiscutible.

La fosa va arribar a **Andorra** a principi del segle XX com a element auxiliar formant parella amb la volta catalana. El primer exemple va ser el construït al soterrani de la **casa Warren o "casa dels Russos"** a Santa Coloma (1916-1919) de **Cèsar Martinell** (1888-1973). Un curiós híbrid entre tradició i modernitat que va ser una gran troballa per assolir llums importants en els baixos comercials dels edificis de l'arquitectura del granit. Recordem, per exemple, el magnífic espai del garatge de l'hotel **Rosaleda** d'Encamp (1941-1943) d'**Adolf Florensa** (1889-1968) amb les seves voltes entre bigues de fosa reblonades.

Ara bé, amb tot això hi havia un tema que no s'acabava d'entendre. Com era que els elegants espais creats pel ferro avergonyien als arquitectes fins a amagar-los darrere de façanes modernistes o neoclàssiques? Com era que no és veiés l'estació de tren en tota la seva magnificència fins que no travessava el cos que embolcallava.

El segle XIX va ser una recerca constant d'una nova arquitectura sense adonar-se que la tenien davant. Que simplement calia deixar parlar a les noves estructures com defensaven sobretot els enginyers, i algun arquitecte com **Rafael Guastavino** (1841-1908) o **Lluís Muncurrill** (1868-1931). Com dirà **Arno Mayer**: *les façanes mantenen generalment arcs, columnes, torres i cúpules a l'antiga, destinats a dissimular l'estranya novetat dels hangars de ferro colat i vidre concebuts per enginyers*⁶.

⁶ A. Mayer, *La persistance de l'Ancien Régime. L'Europe de 1848 à la Grande Guerre*, París, 1983.

Voltes del garatge de l'hotel **Rosaleda** després de la restauració (E. Dilmé, X. Orteu, J. Vidal, 2020). Podem veure la part inferior de les bigues amb les seus característics botons per unir les peces així com els tirants de tracció entre voltes a la catalana (E. Dilmé, 2020).

Dos articles d'**Ernest Lluch** ens van indicar la resposta: *L'arquitectura modernista catalana contra la industrialització I i II*⁷. Tot va començar com una oposició a la industrialització de l'aristocràcia, dels grups econòmics de la vella cultura. Com dirà **Lluch** pel cas català: **Gaudí i tot el modernisme igualaven la modernitat amb l'exhibició de la riquesa i del gran consum**. El genial arquitecte català era un furibund enemic de la industrialització. Per a ell l'enginyer: *construeix per a bèsties o per a màquines; camins, carreteres que només indirectament són per l'home*⁸. És a dir, aquell moviment artístic tan admirat avui en dia va ser totalment reaccionari i encara més allà on la industrialització no va ser hegemònica. La diferència entre ciutats amb indústria pesant i les que no, era evident. Per **M. Freixa**: *Bilbao, ciutat pionera a Espanya en la utilització de ferro colat i el ciment armat [...] el modernisme quedarà com un estil frívol i*

⁷ L'Avenç nº 184 i 185, any 1994.

⁸ A. Gaudí, *Manuscritos, artículos, conversaciones y dibujos*, Madrid, 1982.

*exòtic*⁹. Certament allà on no hi ha indústria no va haver-hi modernisme, només cal mirar a casa nostra.

Ara bé, tampoc quan la burgesia industrial s'imposa va acceptar una arquitectura industrial nua. La va voler ennobrir amb un estil que creien més assenyat: el noucentisme. Aquest corrent que detestava la voluptuositat del modernisme va ser la base de la nostra arquitectura del granit aixecada amb tres ingredients bàsics: granit, voltes de maó de pla i elements de fosa.

El 21 de novembre de 2000 la notícia del brutal assassinat d'**Ernest Lluch** ens va afectar com a tanta gent i vam voler repassar els seus escrits igual que hem fet ara, dues dècades després, recordant aquella terrible pèrdua.

Escrit a Escàs, la Massana, vint dies abans del Nadal del 2020

⁹ M. Freixa, *El modernismo en España*, Madrid, 1986.